

KAMU YARARI HABERCİLİĞİ: İNTİHAR HABERLERİ ÜZERİNE ANALİTİK BİR ÇALIŞMA

Ömer ÖZER*

Gönderim Tarihi: 06.01.2020 - Kabul Tarihi: 27.02.2020

Özer, Ö. (2020). "Kamu Yararı Haberciliği: İntihar Haberleri Üzerine Analitik Bir Çalışma". *Etkileşim*. 5. 72-83.

Özet

Adana'da yaşayan fizyoterapist X¹ evde kurduğu düzenekle kendisini annesine öldürttü. Bu çalışmanın konusunu da, bir gazetede 22 Ekim 2017 tarihinde yayımlanan "X İntiharı" haberi oluşturmaktadır. İlgili gazete okuyucu/izleyicide stres yaratacak bir haber sunumu yapmıŐtır. Kamu yararına değil zararına olacak bir haber üretim ve sunumu gerçekteŐirmiŐtır. Medya haber üretim ve sunumu sürecinde kamu yararı ve kamu zararı arasındaki ince çizgiye dikkat etmelidir. Bir haber ilginç olabilir ama burada kamu yararı noktasının da dikkate alınması gerekir. Kamu zararına olacak bir habere yer vermemek basın özgürlüğünü zedelemeyebilir. Medyanın kullandığı haber dili ve görsellerle insanları birtakım tavır ve davranıŐlara yönlendirebilme olasılığı dikkate alınarak, haber üretim ve sunumu yapılması gerekmektedir. Medyanın haber veya başka medya metinleri yoluyla ortaya koyduğu anlatıların okuyucu/izleyici tarafından taklit edilebileceği olasılığı hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir. Bu yazıda da intihar haberlerinin verilif biçimi kamu yararı açısından incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: intihar, kamu yararı, medya etiği.

¹ X, olayda yaŐamını yitiren kişiyi temsilen kullanılmaktadır. Gerçek ismin kullanılması etik açıdan sakıncalı görülmüŐtür.

* Profesör Doktor, Anadolu Üniversitesi, İletifim Bilimleri Fakültesi, omerozer@anadolu.edu.tr, Orcid: 0000-0001-9776-3124

PUBLIC INTEREST JOURNALISM: AN ANALYTICAL STUDY ON SUICIDE NEWS

Ömer ÖZER*

Received: 06.01.2020 - Accepted: 27.02.2020

Özer, Ö. (2020). "Kamu Yararı Haberciliği: İntihar Haberleri Üzerine Analitik Bir Çalışma". *Etkileşim*. 5. 72-83.

Abstract

A physiotherapist X¹ had himself killed by his mother with the mechanism he set up in their home in Adana, Turkey. The subject of this study is the "X Suicide" published in a newspaper on October 22, 2017. The relevant newspaper made a news presentation which was not in the public interest and that could cause stress in the reader. The media should pay attention to the line between public interest and public harm in the process of news production and presentation. A news may be interesting, but the point of public interest should also be considered. To exclude news that are not in the public interest does not undermine the freedom of the press, but it could undermine the public interest. It is necessary to produce and present news considering the possibility of directing people to certain attitudes and behaviors with the language and visuals used by the media. The possibility that the narratives produced by media through news or other media texts can be imitated by the reader cannot be ruled out. This article examines the suicide news in terms of the public interest.

Keywords: suicide, public interest, media ethics.

¹ X is used to represent the person who lost his life in the incident. The use of the real name was considered ethically objectionable.

* Professor (PhD), Anadolu University, Faculty of Communication Sciences, omerozer@anadolu.edu.tr, Orcid: 0000-0001-9776-3124

Giriş

X isminde bir fizyoterapist, Adana/Türkiye’de evde kurduğu düzenekle kendisini annesine öldürttü. Söz konusu intiharın 22 Ekim 2017 tarihinde haber olarak yayımlanması, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmada “X’in intiharının gazetede yayımlanan haberinin, kamu yararı ve medya etiği bakımından değerlendirmesi yapılmaktadır. Bu konunun seçilmesinin nedeni ise her şeyden önce olayın kendisinin oldukça düşündürücü olmasıdır ama burada bizi asıl ilgilendiren yanı gazetede haber olarak verilme biçimidir. Bu yazıda haberin özellikle bir gazeteden seçilmesinin nedeni ise ilgili gazetenin haberi manşetten vermesidir.

Türkiye’de yazılı basında intihar, cinayet vb. şiddet içerikli haberler genellikle üçüncü sayfada verilir ve bu adeta bir gelenek haline gelmiştir. Bu nedenle de çoğu zaman ‘üçüncü sayfa’ adlandırılmasıyla ele alınırlar. Özellikle de intihar haberlerinin üçüncü sayfa haberlerinin başında gelmesi ve verilmiş tarzları, gerek medya çevrelerinde gerekse de hukuki ve akademik çevrelerde her zaman tartışma konusu olmuştur. Olayın psikolojik boyutunun olması, izleyici veya okurun birtakım psikolojik dürtüleri üzerinde etki yapabilme olasılığı, taklit edilme ihtimali vb. nedenlerle ve bir yanıyla da basın etiği açısından konu tartışılmalıdır. Konu bu denli hayati önem taşıırken Türkiye’de bu konuda yeterince akademik yayının olmaması da dikkat çekicidir. Olanlarda da Türkiye’de yayımlanan basılı gazetelerde intihar haberlerinin etik çerçevede sunulmadığı bulgusu oldukça genel birtakım değinilerle ortaya konmuştur (Korap Özel ve Deniz, 2016). Bir çalışmada da (Palabıyıkoglu vd. 1994) intihar haberlerinin yayımlanma biçimine bir sınırlama getirilmesi gerektiği savunulmaktadır. Son dönemlerde online haber portalları üzerine yapılan bir araştırmada da intihar konusu aynı genel değinilerle ele alınmıştır (Ayaz vd. 2018). Konuyla ilgili incelenmeye değer iki çalışma daha bulunmaktadır (Aygün Cengiz, 2009; Harmancı vd. 2014) ama genel olarak bakıldığında böylesine önemli ve hayati ciddiyette bir konuda bu denli az sayıda akademik çalışmanın yapılmış olması da aslında konunun nedenli göz ardı edildiğini ortaya koymaktadır. Biz de bu makaleyle en azından konuyu bir kez daha ilgili çevrelerin dikkatine sunmayı amaçladık. Makalede öncelikle medya ve intihar ilişkisi üzerine genel bir giriş yapmakta yarar var. Ardından kamu yararı kavramına tanımsal düzeyde değindikten sonra kavramı, intihar haberleri üzerinden medya etiğiyle ilişkili olarak daha ayrıntılı olarak tartışacağız.

Medya-intihar ilişkisi

Bu başlık altındaki diğer bilgileri aktarmadan önce Erkan Yüksel’in (2006) kaleme aldığı bir köşe yazısında kullanılan anıyı aktarmak konuya giriş açısından açıklayıcı olacaktır:

Medyada şiddet konusu gündeme gelince, Eskişehir basınına hayatını adanmış değerli ağabeyimiz, deneyimli gazeteci Önder Baloğlu’nun o zamanlar bize anlattığı

bir anısını hatırladım. Hatırladıklarım da ‘yanlışlık’ olmasın diye gidip kendisini ziyaret ettim. Tekrar o anıyı sordum... ‘Hiç unutmuyacağım bir olay’ diye söze girdi. ‘1980’li yılların başlarıydı. 1984-85 olabilir. Ben de 34-35 yaşlarındaydım. Sakarya gazetesinin iki yıllık genel yayın yönetmeniydim. Eskişehir’de bir vatandaş intihar etmişti. Adliye muhabiri arkadaşımız bir fotoğraf getirdi. Tecrübesizliğin bize verdiği bir heyecanla o fotoğrafı birinci sayfaya kocaman attık. Aradan bir hafta bile geçmedi. Kırka’da 17-18 yaşlarında bir çocuk kendini astı. Ve ayaklarının dibinde de bizim gazetenin sayfası ve o yayınladığımız fotoğraf duruyordu. O gazetede ki fotoğrafa baka baka aynı yöntemle intihar etmişti. Örnek almıştı... O günden bu güne böyle bir fotoğrafı asla gazetede kullanmadım. Zaten o zamanki savcı; hiç unutmam, ‘Gördün mü hatanı?’ dedi. ‘Evet’ dedim. Beni uyardı. Unutmuyacağım bir tecrübe oldu.

İntihar davranışına medyanın etkisi uzun yıllardır tartışılmaktadır. Ancak bu konuda ne kadar araştırma yapılırsa yapılsın yeterlidir demek doğru olmayacak gibi görünmektedir. İntihara karar vermiş biri yöntemini medyadan duyduğu, gördüğü ve okuduğu bir haber, dizi, film ya da benzer içerikten seçebilir. Hatta bu, intiharın medyada tartışılmasında bile söz konusu olabilir.

Alman edebiyatçı Johann Wolfgang von Goethe’nin 1774 tarihli “Genç Werther’in Acıları” isimli romanı, medya/intihar ilişkisine ilişkin bilinen ilk örnek olarak değerlendirilmektedir. Romanda nişanlı bir kıza âşık Werther, yazdığı mektubun ardından silahla kendini vurarak yaşamına son vermektedir. Romanın ardından Almanya’da çok sayıda gencin Werther’inkine benzer mavi ceket giymesi ve ceplerinde mektupla intihar etmesi, medya etkisi alanındaki çalışmalara da yansımıştır (Korap Özel ve Deniz, 2016; Palabıyıköğlü, 1994). Daha sonra 1841’de Farr, intihar ve öldürme olaylarının taklit yoluyla yaşandığını öne sürmüştü, intihar haberlerinin ayrıntılı sunulmasının olumsuz sonuçlarından söz etmiştir. Örneğin “tek bir paragraf 20 kişinin intiharına neden olabilir”. Bu açıklamalarıyla Farr, intihar haberlerinin basında sunulmasına ilk karşı çıkanlardan biri olarak literatüre geçmiştir (Barraclough, 1977’den akt. Palabıyıköğlü 1994). 1930’lu ve 1940’lu yıllarda İngiltere’de intihar olaylarının artışı, intihar haberlerinin verilmesine bağlanmıştır. 1960’lı ve 1970’li yıllarda sistematik araştırmalar başlatılırken, 1980’li yıllarda medyanın intiharlarda etkisini ortaya koyan çalışmalar artmıştır.

Korap Özel ve Deniz’in (2016) verdiği bilgiye göre; intihar haberlerine ilişkin literatür tarandığında, medyanın kopya intiharlara tetikleyici bir etkisi bulunduğu yönelik bulgular ağırlık kazanmaktadır. İngiltere ve ABD’deki gazetelerde 1947-1968 yılları arasında yayımlanan intihar hikâyelerini inceleyen Phillips, bu haberlerin ardından söz konusu ülkelerde intihar olaylarının arttığını saptamış ve bu etkiyi “Werther Etkisi” olarak tanımlamıştır. Yine aynı çalışmada Yang ve diğerlerinin 2003-2010 yılları arasında Tayvan’da yaptıkları araştırmadan da söz edilmektedir. Buna göre haberlerde bildirilen intihar araçlarının intihar yöntemlerini etkilediği sonucuna ulaşıldığı belirtilmektedir. Ruder ve diğerlerinin yaptığı bir araştırma ise ele aldığı olayın, Pişkin’in intiharı ile gösterdiği benzerlik açısından dikkat çekicidir. Araştırmada 28 yaşındaki bir gencin *Facebook*’a bıraktığı intihar notunun ardından

yaşamına son vermesi olayı incelenmektedir.

Kamu Yararı Kavramı

Kamu yararı, günümüzde karşılaştığımız sorunlar ve bunlara yönelik çözüm arayışlarımızda yeniden keşfedilen ve yükselen bir kavramdır (Zabcı, 2011). Kamu yararı kavramı, felsefe alanında ortak yarar anlamında geliştirilmiş ve hukuk alanı bunu kendisi açısından alarak içini doldurmuştur. Ancak Zabcı'ya (2011) göre kamu yararı, kamu hukuku alanında son derece önemli olmasına karşın tam anlamıyla tanımlanamayan, belirsiz ve esnek bir kavramdır. Kamu yararı kavramı, toplum yararı-toplumsal yarar, ortak iyi (müşterek hayır), ortak yarar-genel yarar, milli yarar (milli menfaat-ulusal yarar), kamusal çıkar-ortak çıkar, devlet yararı (devlet çıkarı) (Çakmak, 2013: 116-142) gibi kavramlarla da ifade edilmektedir. Kamu, umumu, genel olanı, herkesi ilgilendireni, devletle ilgili olanı ifade etmektedir. Özel ise kişiyi, hususi olanı, gizli ve mahrem olanı, kamuya kapalı bir alanı göstermekte ve öteki insanlarla paylaşılmayanı belirtmektedir (Turan, 2008: 6'dan akt. Çakmak, 2013: 20). Özel ve kamusal arasındaki karşıtlık, özelin kişiye ait olması, kamunun da kamuya ait olacak şekilde birbirlerini dışlamalarından kaynaklanmaktadır (Turan, 2008: 7'den akt. Çakmak, 2013: 34).

Akıllıoğlu'na (1991: 3) göre kamu yararı, çok işlevli bir kavramdır. Devletin doğrulamasını yapmak için kullanılmaktadır. Kamusal işlerin hukuka uygunluğunu ölçmede işe yaramaktadır. Temel hakların sınırlandırılmasında başvuru alan başlıca nedenlerden biri kamu yararadır. Aynı zamanda yönetime uygulanan özel kuralların uygulama alanını belirleyen bir ölçüttür. Kamu yararı kavramı, yargıcın yetkilerinin belirlenmesinde de temel alınan bir kavramdır. Özünde bu kavram bir faaliyete, 'devlet ya da kamu faaliyeti' niteliği kazandırmaktadır. Onun, kamu hukukuna uygunluğunun bir ölçüsü olarak kabul edilmektedir. Kamu yararını belirleyen devlettir. Kamu yararına anlam yükleyen birimler, devletin organları (yasama, yürütme ve yargı) ve doktrindir. Devletsiz toplumlarda kamu yararı olmaz. Ortak yarar ya da toplum yararı söz konusu olabilir (Çakmak, 2013: 61). Devletin verdiği anlamlar bağlayıcı olmasına karşın, toplumun ve doktrinin yaptığı yorumlar bağlayıcı değil, yol göstericidir (Çakmak, 2013).

Kamu yararı kavramının içeriği, konusu ve maddesi belli değildir. Her olayda somut koşullara göre belirlenmesi söz konusudur. Kamu yararının "formu" bilinir ama her durumda kamu yararı şudur diyeceğimiz bir içerik yoktur. Kamu yararına ilişkin bazı ölçütler belirlenir ve somut duruma bunlar uygulanarak kamu yararı olup olmadığı saptanır. Bu da kamu yararının en önemli özelliklerinden biridir. Aslında tam da bu yüzden tartışmalı bir kavramdır. Çünkü iki kişi kamu yararını savunan insanlar olabilir ama belli bir somut durumda birinin burada kamu yararı var dediğine, diğeri yok diyebilir. O zaman sorun, soyut olarak kamu yararından yana olup olmamız değil, somut durumda neye kamu yararı dediğimizdir.

Kamu yararı, dinamik bir kavramdır. Kavramın algılanış tarzı değişen koşullarda dönüşmektedir (Dik, 2005). Tanımlanması güç bir kavramdır. Kaldı ki kamu yararı üzerine kayda değer bir kuram da bulunmamaktadır (Schubert, 1960: 223-224'den akt. Dik, 2005). Kamu yararını toptan reddetmek doğru değildir. 1789 Devrimi'nden sonra Fransız kamu hukukuna yerleşen ve Türk kamu hukuku tarafından da benimsenen ilkeye göre, "yasa kamu yararınadır" (Akıllıoğlu, 1991: 3-4). Kamu yararı, birey ve topluluk çıkarları yarışmasında tercih edilen bir üst yarardır. Kamu yararı topluluk, toplum ve devlet lehine bireysel ya da topluluk yararından vazgeçme, topluluk, toplum ve devlet yararlarının yarışması durumunda da büyük olan çıkarı koruma amaçlı olarak mahkeme kararlarında yargısal tercihte bulunma durumudur (Gül, 2014: 537). Kamu yararını daha iyi anlamak için "kamu hizmeti" kavramını bilmek yararlı olacaktır. Kamu hizmeti, idare hukukunun en önemli kavramlarından, idarenin en önemli faaliyetlerinden biridir ve diğer çoğu idare hukuku kavram ve faaliyetleri açısından belirleyici bir işleve sahiptir.

Medya açısından, kamu yararının nerede başlayacağı ve nerede sonlanacağı sınırları belli değildir. Medyanın kamu yararına işlevsel olması için özgür olması gerekir. Özgür basın ancak kamu yararına yayın yapabilir. Haberi oluşturan en temel unsur kamu yararıdır. Eğer haberin hazırlanmasında ve sunulmasında halkın haber alma ve bilgi edinme hakkına meşruiyet kazandıran "kamu yararı" gözetilmemişse ve bunun yerine ticari kaygılar, öznel ve konjonktürel etkiler ön plana çıkmışsa, haberin temel ögesi olan "kamu yararı" yok sayılmış olacaktır. Habere konu olan bazı olaylarda, kişilik haklarına saldırıda bulunmuş olsa bile, kişinin hakları feda edilebilir. Yani kamu yararı, kişilik haklarından daha üstün tutulabilir. Bu seçim açısından en önemli koşul, haberin verilmesinde bir kamu yararı bulunup bulunmadığı noktasıdır. Örneğin bir kamulaştırma yapılsın. Kamulaştırma yapılırken, insanların özel mülklerine, yani evlerine, tarlalarına vs. ücreti de ödenmek şartıyla devlet el koyar. Bunun da gerekçesi kamu yararıdır. Örneğin okul, hastane, yol, park vb. yapacaktır. Buna da kamu yararı der. Burada kişisel haklar feda edilmiştir. Kamu yararı, kişisel haklardan üstün sayılmıştır. Kamu yararı yoksa gazeteci için "haber verme hakkından da söz edilemez." Haber, kamunun ilgisini çekecek nitelik taşımalıdır. Ancak bilinmesinde kamu yararı olmayan bir haber, kamunun ilgisini ya da merakını çekse bile haber verme hakkının koşulu sayılmayabilir (MEB, 2008: 6). Elbette burada, kamu yararının sınırları konusu gündeme gelmektedir. Bunu belirlemek güçtür ve olaydan olaya değişebilir. Bu açıdan belirleyici bir unsur olarak 'haber değerliliği ölçütleri' dikkate alınabilir. Haber değeri olan bir olayda kamu yararı da gözetilebilir. Örneğin 'yolsuzluk' haberi değerli olabilir. Az ya da çok kişiyi ilgilendirmesine bakılmaksızın haber yapılmasının kamu yararına olduğu söylenebilir (Özer, 2019). Kuşkusuz konu bu kadar basit ve net değildir. Örneğin bir intihar olayının haber değeri olabilir ama yayımlanması sakıncalı olabilir, uygun olmayabilir.

Medya Etiği

Medya etiğini, gazetecilerin, mesleklerini yerine getirirken uymak zorunda oldukları kurallar ve ilkeler bütünü olarak tanımlamak mümkündür. Söz konusu etik ilkeler, hangi eylemlerin iyi ya da daha iyi olduğunu, hangi uygulamalardan kaçınmak gerektiğini belirterek gazetecilere yol gösterir (İrvan, 2011'den akt. Ceylan, 2012: 48). Etik kavramı toplumsal, kurumsal ve bireysel değerleri tanımlama, bireyin de bu değerleri tüm davranışlarında ölçüt alması şeklinde açıklan-
dığında, medya etiği dendiğinde de bunu, medyayı oluşturan kurumların ve o kurumlardan kitlelere mesaj geçenlerin kabul ettiği ve uymak zorunda oldukları kurallar manzumesi olarak tanımlamak olasıdır (İrvan'dan akt. Çalışır, 2013).

Gazetecinin, haberini yaparken yasaların yanı sıra kişisel değerlerini de dikkate alması gerekir. Bu durum, gazetecinin haber üretim sürecindeki gazeteci kimliğiyle yaptığı kişisel davranış ve tercihler açısından da geçerlidir. Öte yandan Ragıp Duran'a (2003: 116-118) göre, medya etiğinden söz edebilmek için dört temel ön koşul vardır. Bunlar; düşünce ve ifade özgürlüğü, haberin özgürce oluşabilmesi ve habere özgürce ulaşabilme açısından basın özgürlüğü, haberin doğru olması ve insana saygıdır. Duran'a göre, kamu görevlilerinin özel yaşamları eğer kamusal görevlerini aksatıyorsa, burada özel yaşama girilebilir.

Gazetecilik mesleğinin iki farklı etik anlayış çerçevesinde ele alınabileceği belirtilmektedir (İrvan, 2003: 52-53): Immanuel Kant'a dayandırılan görevci etik anlayış, önceden belirlenmiş kurallar ve ilkeler ile ilgilenmektedir. Kant'ın "koşulsuz buyruk" şeklinde belirttiği anlayışa göre, bir kişinin eyleminin ahlaki olarak nitelendirilebilmesinin temel koşulu aynı eylemin evrensel bir ilke haline gelebilmesidir. Kant, burada ne olursa olsun ihlal edilmemesi gereken ilkelere sahip olunması gerektiğini ifade etmektedir. Örneğin, doğruları yazmak erdem olarak kabul edilip gazetecilerin evrensel bir ilkesi haline gelecekse, gazetecilerin her koşulda doğruları yazmaları zorunludur. John Stuart Mill'e dayandırılan 'yararcı etik anlayış' açısından ise sonuç önemlidir (Özer, 2010a). Bu anlayışın temel sorunsalı, 'en yüksek iyiyi' yakalamaktır. Anlayışın hedefi en yüksek sayıda insanın mutluluğudur. Dolayısıyla en çok sayıda insan için en çok mutluluğu sağlayan davranış etik davranıştır. Bu bağlamda bir eylemin doğruluğu ya da yanlışlığı önemli olmaktan çıkar. Önemli olan en çok sayıda insanın mutluluğudur. Bir başka deyişle eğer bir davranış çoğu insan için en büyük mutluluğu sağlıyorsa, etik davranıştır. Bu anlayışa göre eğer kamu yararı söz konusuysa, açıklanmaması kaydıyla verilen bilgiler açısından, gazetecilik etik ilkelerinden olan kaynak gizliliği önemli olmaktan çıkar.

Söz konusu etik anlayışlara bir üçüncü olarak John C. Merrill (1994) tarafından geliştirilen 'Machiavellist etik anlayış' eklenebilir. Ancak, bu etik anlayışın bir ideali yansıtmaktan çok, varolan durumu tanımlamada geçerli olacağını belirtmek mümkündür. Merrill'e göre, Machiavelli bugün yaşıyor olsaydı gazetecilere "başarılı olmak" şeklindeki ahlaki ilkeyi öğütlüyor olacaktı. "Her türlü araç ve yolla amacına ulaş." (1994: 124).

İntihar Haberine İlişkin Analiz

Olayın, ilgili gazetede manşette şu şekilde haberleştirildiği görülmektedir:

Başlık: (Büyük Puntolarla) *Korkunç Plan*

Alt başlık: Adana’da 6 aydır psikolojik tedavi gören genç, korkunç bir intihar planı yaptı. Kurduğu düzenekle annesine kendini öldürttü.

Spot-1: İntihar Kötü mü? Fizyoterapist X (26), kız arkadaşıyla aralarındaki sorunlar nedeniyle bunalıma girdi. Psikolojik yardım ve ilaç almaya başladı. Teyzesine ‘İntihar kötü bir şey değil mi? Korkuyorum’ dedi. Sonunda hayatını sonlandırmaya karar verdi. Feci bir plan yaptı.

Spot-2: İki şok birden: X, pompalı tüfeğini iple oda kapısının koluna bağlayıp nam-lunun önüne geçti. Sabah oğlunu uyandırmak için odaya gelen anne Y, kapıyı açınca tüfek ateş aldı. Anne, hem evladını kaybetmenin, hem ölümüne sebep olmanın şokunu bir arada yaşadı.

Bir olayın gazetede yayımlanması için haber değeri taşıması beklenir elbette. Bu olayın haber değeri bulunmaktadır. ‘İlginçlik’ unsuru üzerinden haber değeri taşımaktadır. Ayrıca bir şiddet haberidir ve şiddet her zaman haber değeri taşır. Kuşkusuz bu yazılanlar her zaman için olayın haber olarak yayımlanmasını meşrulaştırmaz. Bu nokta aşağıdaki tartışmalardan sonra daha da belirgin hale gelecektir. Gazete, olayı dramatik hale getirmiştir. Bir hikâye anlatmaktadır. Muhtemelen de inandırıcılık olsun ve daha dramatik hale gelsin diye iki de fotoğraf kullanmış. Fotoğrafların birinde ölen kişi annesiyle, diğerinde kız arkadaşıyla görülmektedir. Kız arkadaşının yüzü kapatılmış. Ancak bu, tanınmamasına yetmemektedir. Nitekim yakınları onu tanıyabilir. Haber verilirken ölen kişi dolaylı olarak da olsa sorumlu tutulmakta, neredeyse suçlanmaktadır. Sanki bilinçli bir davranışta bulunmuş bir kişi olarak sunulmaktadır. “Korkunç plan”ı yapan odur nitekim. Hep aktif yapılı cümleler kurulmaktadır. X, intihar eden birinin davranacağı gibi davranmış ve teyzesine bundan söz etmiştir. Bu nokta haberde verilmektedir. Nitekim intihar edenler, kuramsal bölümde de belirtildiği gibi, bu yöndeki niyetlerini çevresindekilerle çeşitli biçimlerde paylaşırlar. Haberde X’in bunalıma girmesinin asıl nedeni, kız arkadaşının yurt dışına dil öğrenimi görmeye gitmesi olarak sunulmaktadır. Kız arkadaşıyla mutlu günlerden fotoğraf da yer almaktadır. Burada kız arkadaş dolaylı da olsa olayın sorumlusuymuş gibi gösterilmektedir: Gitmeseydi intihar olmayacaktı! “...kız arkadaşıyla aralarındaki sorunlar nedeniyle bunalıma girdi” ifadesi de cabası. Ayrıca uzman görüşü olarak Psikiyatrist Prof. Dr. Tanju Sürmeli’nin görüşü alınmış ve onun söylediklerinden “Uzun süreli ilaç almak intihar riskini artırır!” başlığı konulmuş, ancak bu görüşe seçenek oluşturacak başka görüşlere yer verilmemiştir. Bu da bir yanıltır. Nitekim tek doğru bu olmayabilir. Yani uzun süre ilaç almak intihara neden olsa bile kişiyi buna yönelten başka nedenler de söz konusu olabilir. Acaba uzun süre ilaç alanlarda intihar riski gerçekten artmakta mıdır? En önemlisi X’in neden annesine kendisini öldürttüğüdür. Gazete buna gerekçe olarak ölümden korkmasını göstermiştir. Oysaki “annesini

cezalandırmak istemiş de olabilir.” Nitekim anne her gün ölecektir ve bunu X’in bilmemesi ya da düşünmemiş olması çok da olası görünmüyor.

Acaba bu haberin yayımlanmasında kamu yararı bulunmakta mıdır? Varsayalım haberin yayımlanmasında kamu yararı vardır. Bu aşamada kişilik hakları konusuna dikkat etmek gerekir. X’in kişilik hakkı, öldüğü için kalmamıştır. X’in kişilik hakkı olsaydı bile, bir haberin verilmesinde kamu yararının kişilik haklarına üstün geleceği kabul edildiğinden haberin yayımlanması doğru olacaktır. Ancak bize göre bu sorunun yanıtı “hayır”dır. Bu olayın bu şekilde haberleştirilmesi intiharları önleyici bir etki yapabilecek midir?

Çalışmada aşağıda model davranışın öğrenilerek taklide yol açabileceği ortaya konmuştur. O halde X’in intihar haberinin verilmemesi kamu yararı açısından bir eksiklik oluşturmayacaktı. Olayın haber olarak verilmesi yalnızca intihar eden kişi açısından değil, geride kalan yakınları açısından da önemli olumsuzlukları beraberinde getirebilir. Anne, kız arkadaş, teyze vs. onların durumunun ne olacağına da sorgulanması gerekirdi. Annenin burada hatası bulunmamaktadır. Kapının açılmasında kasıt yoktur. Editörler acaba, şu mesajı vermeye mi çalıştılar?: “Anneler ya da yakınlar, eğer yakınlarınızdan birinin ruhsal sorunları varsa, onun bulunduğu odanın kapısını açarken dikkat ediniz!” “Hayır hayır, bu çok zayıf olasılık!” Böyle bir mesajın verilmesi niyeti olsa bile, ne katkısı olabilir ki?

Öte yandan, “Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi’nin “intihar olayları” maddesinde şunlar yazmaktadır (TGC, ty.):

Gazeteci sadece kamuoyunu ilgilendiren politik ya da ünlü kişilerin intiharı ile kriminal öneme sahip intihar vakalarını haber yapabilir. Bu tür istisnai durumlarda bile intiharın yöntemine ilişkin özendirici ve öğretici ayrıntılara yer verilmemeli, intihara ilişkin fotoğraf ve görsel malzeme ile intihar mesajı kullanılmamalıdır.

Bu maddeye göre X intiharı değerlendirilebilir ama bundan önce maddenin eleştirisinin yapılmasında yarar var: İntihar, intihardır ve ünlüsü ünsüzü olmaz. Hepsisi, medya etkisi yaratır. Elbette ünlü kişilerin ve politikacıların intihar haberleri daha da fazla etki yaratacaktır. Ayrıca bir intiharın kriminal öneme sahip olup olmadığına kim karar verecek? Tüm intiharlar bir öneme sahip değil midir? Dolayısıyla bu maddenin yeniden gözden geçirilmesinde yarar var.

Maddeye göre X intiharı değerlendirildiğinde de şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: X politik bir kişilik değildir. Ölmeden önce ünlü de değildir. Bu bakımdan haberin bu şekilde verilmesinin hiçbir temel dayanağı bulunmamaktadır. Ancak intihar kriminal öneme sahiptir. İlaç kullanmaktadır. Annesi zor durumda kalmıştır. Bu yanlarıyla etik ilke açısından verilmesi doğrudur ama bu durumlarda bile intiharın tekniğine ilişkin ayrıntıların verilmemesi gerekirdi. Özendirici ve öğretici ayrıntılara girilmesi doğru değil. Öte yandan intihar olayına ilişkin fotoğraf kullanılmamış olsa da, intihar edenin ve yakınlarının fotoğraflarının verilmiş olması kişilik haklarını ihlal etmektir. Bu nedenle de fotoğrafların verilmemesi gerekirdi.

Görevci etik anlayış bakımından konu değerlendirildiğinde, ilgili gazetenin muhabirinin doğruları yazmadığını ileri sürmek haksızlık olmayabilir. Nitekim haberin yanlış verilmesi bile suçlayıcı anlamların çıkmasına neden olduğu yukarıda açıklanmıştır. ‘Yararlı etik anlayış’ açısından sorgulandığında, haberde kamu yararı olmadığı için bu şekilde yayımlanmasının yanlış olduğu sonucu çıkmıştır. Eğer kamu yararı varsa ve yayımlanması doğruysa o zaman ‘yararlı etik anlayışın’ sorgulanması gerekecektir. ‘Machiavellici etik anlayış’ bakımından bakıldığında ise, haberin verilmesinin bu anlayışa uygun olduğu saptamasını yapmak mümkündür. Nitekim gazetenin dikkat çekmeye çalışarak, duygu sömürsü yaparak, suçlayıcı anlamların oluşmasına neden olarak, seçenek olabilecek görüşlere yer vermemesi kamu yararından çok ticari kaygıyı önemseydiğini düşündürmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada tanınmamış bir kişinin intiharının bir gazetede yayımlanan haberi, kamu yararı bakımından değerlendirilmiştir. Olayda X isimli bir kişi kurduğu düzenekle kendini annesine öldürtmüştür. Olay, kamu yararı boyutu göz ardı edilerek haberde tüm ayrıntılarıyla verilmiş. Oysa taklide yol açabilecek bir olay olması nedeniyle aslında belki de bu şekilde haberleştirilmemesi kamu yararı açısından çok daha doğru olurdu. Bu noktada basın özgürlüğü ilkesi akla gelebilir ancak basın özgürlüğü, basının kamu yararı gözetmeden yayım yapması demek değildir. Basın özgürlüğü ve kamu yararının örtüşme sağlaması gerekmektedir. Basın özgürce bilgi alıp verebilmelidir. Ancak medyanın intihar haberlerini vermemesi basın özgürlüğünü zedeleyici bir durum yaratmaz. En azından teknik ayrıntılara girmeden haber yapılması gerekir. Etik açıdan da sorunlu bir sunum yapılmış ve haber, ‘Machiavelist etik anlayışa’ uygun biçimde verilmiştir. Sonuçta söz konusu gazete bu haberi yayımlamakla sınıfta kalmıştır. Elbette sınıfta kalanlar yalnızca haberi yayımlayan gazeteyle sınırlı değildir. ‘Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi’nin ‘İntihar Olayları’ maddesinin ne denli sorunlu olduğu anlaşılmaktadır. Sonuçta iki noktaya daha burada vurgu yapmak gerekir. Haberi veren gazetenin, X intiharı haberinde olayın ‘stresini’ yükseltmiş olma olasılığı çok yüksektir. Bunun da son kertede olayla bir biçimde ilişkili, yani intihar eden kişinin yakınları üzerinde ve de toplum üzerinde olumsuz etki yapması çok olasıdır. Bir diğer yanılla da olayın teknik ayrıntılarıyla verilmesinin toplumda en azından benzer bunalım durumlarını yaşayan bireylerde empati etkisi yaratması olasılığı da söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla da basın, haber yaparken elbette satış kaygısını düşünebilir. Bunun için de olayın ilgi çekiciliği önemlidir; ancak kamu yararı, insan hakları, toplum huzuru ve bireylerin özel yaşam alanı hakları vb. unsurların da gözden kaçırılmaması gerekir. Hepsinin ötesinde medyanın her tür yayınında etik kurallara uygun davranma sorumluluğu vardır.

Kaynakça

Akıllıoğlu, T. (1991). “Kamu Yararı Üzerine Düşünceler”. *Amme İdaresi Dergisi*. 24(2). 2-15.

- Ayaz, F., Taşdelen, B., Adıyaman, B., Yüksel, E. (2018). "İnternet Haber Sitelerinde İntihar Haberlerinin Sunumu". *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11(1). 5-23.
- Aygün Cengiz, S. (2009). "Basında Yer Alan İntihar ya da İntihar Girişimi Konulu Haberlerde Etik Sorunlar". *Kriz Dergisi*. 17(2). 21-38.
- Ceylan, Y. (2012). "Toplumsal Değerler ve Medya Etiği". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Nisan. 45-58.
- Çakmak, M. M. (2013). *İdare Hukukunda Kuramsal Olarak Kamu Yararı*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Çalışır, G. (2013). "Medya ve Etik". C. Vatandaş (der.) *Bilim ve Ahlak*. (223-242). Açılım Kitap.
- Dik, E. (2005). "Kamu Yararı Anlayışında Değişim Baskısı". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2(4). 1-18.
- Duran, R. (2003). "Dünyada ve Türkiye'de Medya Etiği". S. Alankuş (der.) *Etik ve Hukuk*. (103-125). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Edgar, J. K. (2000). *Everything You Need to Know About Media Violence*. Rosen Publishing Group, Inc.
- Gül, İ. (2014). "Danıştay Kararlarında 'Kamu Yararı' Kavramı". *Ankara Barosu Dergisi*. 2. 534-550.
- Harmancı, M. F. (2014). "Gazetelerde Polis İntihar Haberlerinin Sunumu". *E-Sosyal Bilimler Dergisi*. 13(5). 365-391.
- İrvan, S. (2003). "Medya, Etik, Hukuk". S. Alankuş (der.) *Medya ve Etik*. (51-83). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Korap Özel, E. ve Deniz, Ş. (2016). "Türk Medyasının İntihar Haberlerini Sunumunda Etik Sorunlar: Cem Garipoğlu ve Mehmet Pişkin İntiharları". *Bilig*. 77. 233-270.
- Merill, J. (1994). "Machiavelli'ci Gazetecilik: Yaşlı Kurtla Etik Üzerine Kısa Bir Görüşme". (F. M. Binark, çev.) *Marmara İletişim Dergisi*. 5. 123-136.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2008). "Gazetecilik Meslek Etiği". T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki Eğitim Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi.
- Özer, Ö. (2010a). *Liberal Basın*. Konya: Literatürk Yayınları.
- (2010b). "Medyada Sunulan Fiziksel Şiddetin Etkilerini Açıklayan Psikolojik Kuramlar". *Medyada Şiddet Kültürü Bu Öyküde Sen Anlatılıyorsun*. (385-410). Konya: Literatürk Yayınları.
- (2019). "Kamu Yararı: Mehmet Ali Birand Olayı'na İlişkin Haber ve Yorumların İncelenmesi". *Global Media Journal TR Edition*. 10(19). 146-175.
- Palabıyıkoglu, R. (1994). "İntihar Davranışı ve Kitle İletişim Araçları". *Kriz Dergisi*. 2(2). 277-284.
- Palabıyıkoglu, R., Azizoğlu, S., Haran, S., Özayar, H. (1994). "Gazetelerdeki İntihar Haberlerinin Okuyucuya Nasıl Yansıtıldığına İlişkin Bir Çalışma". *Kriz Dergisi*. 2(2). 285-292.

- Türkiye Gazeteciler Cemiyeti. (tarih yok). "Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi İntihar Maddesi". <https://www.tgc.org.tr/bildirgeler/turkiye-gazetecilik-hak-ve-sorumluluk-bildirgesi.html>. 03.01.2020.
- van Evra, J. (1998). *Television and Child Development*. Lawrence Erlbaum.
- Yüksel, E. (2006). "Bir İntiharın Bilânçosu...". *Dördüncü Kuvvet Medya*. <http://www.dorduncukuvvetmedya.com/dkm/article.php?sid=7438>.
- Zabcı, F. (2011). "Kamu Yararı Üzerine". Y. Bürkev, M. Özuđurlu, Y. Özdek, E. V. Elgür (ed.) *Kuramsal ve Tarihsel Boyutlarıyla Hak Mücadeleleri-I*. Ankara: Hermes Ofset.